

Reedició d'antics manuals escolars

Salomó Marquès

«Els llibres de la nostra escola» [col·lecció de manuals escolars], selecció de Josep González-Agàpito. Badalona: Ara Llibres, 2007-2008.

L'editorial Ara Llibres publica una sèrie de trenta-dos llibres escolars catalans del primer terç del segle XX en edició facsímil. Cal valorar positivament iniciatives com aquesta, adreçades al gran públic, que són una bona plataforma de divulgació i difusió de temàtiques historicoeducatives i que responen a l'interès que poden despertar socialment aspectes de la nostra història de l'educació. Aquest és un bon exemple de com una distribució massiva i el suport d'una promoció publicitària forta a la premsa, a la ràdio i a la televisió posen en contacte milers de ciutadans amb el nostre passat educatiu. Tot plegat ajuda a fer percebre el seu valor a un públic extens, que rarament participa dels fruits de la recerca acadèmica i erudita.

Els llibres escolars han estat editats en facsímil i constitueixen una tria ben representativa de la literatura escolar d'aquella època, que aplega obres que continuen essent tot un referent de la didàctica del període, com les de l'editorial Seix Barral. Però també reuneix els llibres més venuts i difosos, com és el cas dels produïts per l'editorial Dalmau Carles Pla o la Llibreria Montserrat, que ens permeten copsar millor els continguts i la realitat de la majoria d'escoles catalanes.

La selecció ha estat feta per Josep González-Agàpito, que, en la presentació, assenyalava que «aquests llibres escolars no sols evocuen com era l'escola del *temps dels nostres avis*. Són un mirall dels valors, els costums, les ideologies i la manera d'entendre la vida dominants de l'època. Aquesta col·lecció de manuals escolars en català mostra els esforços per modernitzar el país, regenerar la societat i prendre consciència de la pròpia identitat cultural i política que es visqué a les escoles del primer terç del segle XX».

En efecte, en aquells anys, l'escola, l'església i l'àmbit del lleure eren els instruments d'educació i de socialització més poderosos. També eren els difusors dels projectes polítics. No és, doncs, gens estrany que totes les tendències polítiques i religioses s'esforcessin per crear escoles associades a ateneus o altres formes d'organització de l'esplai i el lleure. Els llibres de text eren el mitjà per assegurar la qualitat pedagògica i la transmissió de valors d'aquestes xarxes escolars impulsades per opcions polítiques i religioses diverses. La col·lecció de llibres escolars de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia és un bon exemple de la seva necessitat i eficàcia. Ben aviat el catalanisme advertí el paper cabdal que tenia el retorn del català a l'escola i durant les primeres dècades del segle XX es crearen escoles catalanes. També en aquesta ocasió els llibres escolars esdevingueren una eina indispensable per assegurar-ne l'eficàcia i la qualitat. Sorgiren col·leccions com l'encetada pels nacionalistes republicans de l'Avenç o la propera a la Lliga, impulsada per Joan Bardina.

L'extensió de l'escola catalana arreu del territori despertà progressivament l'interès de les editorials comercials en unes dècades en què totes les opcions de regeneració social confiaven en l'escola com a motor de la transformació del país i de la seva gent. Els llibres escolars mostren aquests anhels reformadors i, també, la realitat d'una crisi que es vol superar. La revolució industrial i la immigració massiva del camp a la ciutat destruïa la societat tradicional. La industrialització comportà el trencament de les pautes socials i morals que provenien de la societat rural. Els manuals escolars mostren com des de l'educació es dona resposta a una societat en profunda crisi a través d'un projecte de renovació educativa. Els nous plantejaments educatius, lligats a la pedagogia activa, canviaren radicalment la concepció i la funció del llibre escolar.

Des del principi del segle fins a la dictadura militar de 1923 s'editaren més de cent cinquanta títols diferents destinats a l'escola catalana. Sorgiren també noves editorials, la més coneguda de les quals fou l'esmentada Dalmau Carles Pla, de Girona, que ja el 1906 inicià la «Biblioteca Pedagògica Catalana». Però una de les iniciatives editorials més reeixides i interessants per la seva qualitat formal i pedagògica és la que va portar a terme l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana a través de la seva Editorial Pedagògica. A partir de 1916 dissenyà un ambiciós pla editorial que abraçava sistemàticament tots els àmbits i nivells de l'escola primària, dels quals es troben obres significatives a la col·lecció. La comissió editorial tingué pedagogs de la talla de Rosa Sensat o Alexandre Galí, fou presidida per Pompeu Fabra, i portà a terme un dels conjunts de llibres escolars més notables del seu temps.

Per als noucentistes l'estètica fou un mitjà d'educació segur, que quedà plasmat a les bellíssimes escoles que edificà sota el guiatge d'arquitectes com Josep Goday o Adolf Florensa. Els llibres escolars eren també agents d'aquesta educació estètica com a assoliment d'un major grau de qualitat humana. La sèrie de llibres escolars comprèn algunes d'aquestes exquisides edicions fetes per il·lustradors com Josep Obiols, Xavier Nogués, Josep Vinyals o Antoni Clavé.

Amb la instauració de la Generalitat republicana la renovació pedagògica rebé un impuls decidit des del govern català que dugué a terme una política educativa basada en la democràcia, el laïcisme i la catalanitat, no mancada de contradiccions ideològiques i fortament limitada pel galdós marc educatiu que creà la Constitució republicana i l'Estatut d'Autonomia de 1932. Malgrat això, com diu González-Agàpito, «si mai parreu amb antics alumnes d'escoles del temps de la Segona República ben segur que us impressionarà sentir i veure com aquells homes i dones, al cap de tants anys, se senten positivament marcats per la seva experiència d'una escola primària tan breu, acabada als deu anys».

Eren infants que havien tingut una escola que pretenia ser una eina eficaç d'influx en la consciència i en les actituds dels seus educands i, a través d'ells, a la resta de la societat. Els polítics i els educadors de la Catalunya republicana estaven convençuts que la veritable transformació i la millora social és la que es feia a les consciències a través de l'educació.

Les edicions escolars esdevingueren l'instrument per articular els continguts i les pràctiques d'aquesta escola republicana que es proposà formar els que fins llavors eren súbdits perquè poguessin ser ciutadans actius i compromesos amb la democràcia. Una bona part dels llibres de la sèrie mostren aquesta tasca. També són presents alguns títols interessants publicats durant els temps cruentos de la Guerra Civil, alguns dels quals s'esforcen a preservar els infants de l'odi i la violència per poder construir un futur millor que mai no va arribar. Tal és el cas de l'*Auca del noi català, antifeixista i humà* de Josep Obiols de 1937.

Partint del doble criteri de rigor i amenitat, en aquesta sèrie s'apleguen, doncs, exemples dels llibres més difosos i de més acceptació i, també, dels que se significaren per la seva qualitat pedagògica i per la seva vàlua artística. Entre els autors trobem personalitats destacades de la pedagogia, la cultura i l'art, que s'implicaren, a través dels llibres, a transformar positivament l'escola en un estri eficaç de cultura i civisme.

En la sèrie de reedicions facsímils s'inclouen manuals d'història notables com *Història. Primeres lectures*, d'Enric Bagué i Jaume Vicens Vives; sengles

històries de Catalunya de Rovira i Virgili o Ferran Soldevila; textos de geografia, com la difosa *Geografia elemental de Catalunya*, de Pere Blasi; lectures escolars com *Tria. Llibre de lectures*, de Joan Maragall o *L'Avi. Llibre de l'escola i de la llar*, de Joan Comorera; enciclopèdies escolars com la Josep Dalmau Carles —una de les més editades—; llibres de llenguatge com les modèliques *Lliçons de llenguatge* d'Alexandre Galí; obres catequètiques com la *Cartilla de catecisme* de Joan Tusquets; aportacions didàctiques com el *Llibret-llapis* de Fèlix Martí Alpera; realitzacions dels alumnes com el *Llibre de les Flors* de l'Institut-Escola; obres d'iniciació a la lectura com la llargament editada *L'Estrella*, de Josep Junquera o el magnífic *Sil·labari català*, de Pau Romeva; obres d'educació cívica com la *Cartilla de civisme i Dret*, de Raimon Torroja, o les *Regles morals i de bona criança*, de Josep Pin i Soler; manuals de matemàtiques com les excel·lents *Lliçons d'aritmètica*, de Vandellós i Esteve-Llach; llibres per a l'educació de la dona com *Diana o l'educació d'una nena*, de Leonor Serrano; o de ciències naturals, com el *Llibre de la Natura*, de S. Maluquer i A. Perramon. Aquests són alguns exemples d'aquesta iniciativa editorial que contribuirà a posar a les mans dels estudiosos i de totes les persones que hi estiguin interessades un conjunt de trenta obres que no sempre eren fàcils de trobar. Una iniciativa que mostra el renaixent interès social pel nostre passat educatiu i que testimonien altres èxits editorials recents.